

PRATARMĖ

Šių metų kovo 9 dieną Lietuvos mokslų akademijos aktų salėje buvo iškilmingai įteiktos kasmetinės valstybinės mokslo premijos. Humanitarinių mokslų srityje tokia premija buvo pagerbti trys iškilūs tyrėjai: prof. Mečislovas Jučas (už darbų ciklą „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybingumo ir lietuvių politinės tautos tapatumo problemos, 1999–2003 m.“), prof. Algė Regina Jankevičienė (už darbų ciklą „Lietuvos sakralinės architektūros tyrimai, 1957–2003 m.“) ir prof. Juozas Girdzijauskas. Žymiausias lietuvių eilėtyrininkas aukšto apdovanojimo nusipelnė už darbų ciklą, apibendrintai pavadintą „Lituanistinės literatūrologijos raidos pjūviais“. Nors ciklo aprašyme buvo nurodyti trys svarbūs prof. J. Girdzijausko darbai: du tomai Lietuvių eilėdaros (1966; 1979) ir Lietuvių literatūros istorija: XIX amžius, lituanistinei bendruomenei buvo aišku, jog ne tik jie Profesoriumi pelnė šiuos akademinis laurus. Visuomenės pripažinimo, simpatijų ir gilios pagarbos Profesorius seniai užsitarnavo gausiomis mokslo publikacijomis akademinėje ir populiarioje spaudoje, nesavanaudiška pedagogine ir prasminga visuomenine veikla. Taikydamas asmenybės ir bendruomenės raiškai aukštus etinius kriterijus, pats jų laikydamasis, Profesorius iki šiol išlieka nepralenkiamas baravedys vis skalesnį derlių vedančiuose lituanistikos arimuose. Ilgąmet triūsęs Vilniaus universitete, jis taip pat yra ir išmintingas anų laikų liudytojas. Linkėdami Profesoriumi ilgų kūrybingo gyvenimo metų ir dėkodami už išminties, taip pat akademinio bei žmogiško išdidumo, savigarbos ir nepriklausomos laikysenos įvairių negandų akivaizdoje pamokas, Jam mes, buvę mokiniai ir esami bendradarbiai, dedikuojame šį Senosios Lietuvos literatūros tomą.

Knygoje spausdinami straipsniai aprėpia pagrindines sritis, kuriose prof. Juozapo Girdzijausko moksliniai nuopelnai itin pastebimi. Šių eilučių autorius pristato Profesoriaus gyvenimą ir kūrybą, pagrindiniais bruožais atskleisdamas įvairiašakę didžiulės išliekamosios vertės Jo mokslinę, pedagoginę kūrybą ir reikšmingą visuomeninę veiklą. Viktorija Šeina rašo apie Profesoriaus indėlį dedant eilėtyros teorinius pamatus, tiriant lietuvių eilėdarą nuo jos užuomazgų XVI a. iki viršūnių XX a. Albinas Jovaišas įvertina didžiulės pedagoginės, mokslinės ir etinės reikšmės anais laikais turėjusį Jurgio Lebedžio svarbiausiųjų darbų publikavimą, daugiausia vietos skirdamas Senajai lietuvių literatūrai

(1977). Toliau pateikiamas ir išsamus Profesoriaus darbų sąrašas. Konsultuoja ma Jubiliato, jį parengė Instituto darbuotoja Dalia Bufaitė.

Knygoje toliau skelbiamos publikacijos iš literatūros teorijos ir istorijos. Ši kart skelbiame žymaus vokiečių literatūrologo Karlheinz Stierle's straipsnį „Patyrimas ir naracinė išraiška: Pastabos apie jų santyki literatūroje ir istoriografijoje“. Savu metu K. Stierle mokėsi pas Hansą Robertą Jaussą (1921–1997), vieno reikšmingo straipsnio vertimu pristatytą Senosios Lietuvos literatūros 17 knygoje. Stierle atkreipia dėmesį į ryšius tarp žinojimo bei patyrimo ir istoriografinės bei fikcinės, šio mąstytojo žodžiais tariant, literatūros. Jo mintys ir reikšmingos išvados turėtų pasitarnauti ir lietuvių literatūros mokslininkams, besidomintiems teorinėmis literatūros istorijos kūrimo problemomis. Kad tokia padėtimi šiandien čia gebama pasinaudoti, įrodo Loretos Jakonytės straipsnis „Garuojančio vandens lašo gaudymas, arba kūrinio problema literatūros sociologijoje“. Literatūros mokslininkė jame iškelia ir aptaria vieną reikšmingą nūdienos literatūros mokslo problemą, o būtent, santykį su kūrinio estetinė verte, tos vertės reflektavimą XIX–XX a. iškilesniųjų literatūrologų darbuose, daugiau dėmesio skirdama pastarųjų metų veikalams iš literatūros sociologijos.

Be K. Stierle's teksto, į šią Senosios Lietuvos literatūros knygą dedame Dariaus Antanavičiaus parengtą kardinolo Jurgio Radvilos (1556–1600) dienoraštį. Pirmosios kelionės į Romą dienomis kardinolas vedė užrašus, vėliau įgavusius dienoraščio pavidalą; laimingai susiklosčius aplinkybėms, tas įdomus tekstas (pirmasis žinomas šio žanro kūrinys senojoje Lietuvos literatūroje) pasiekė mūsų dienas ir nūnai čia skelbiamas. Ne taip seniai pasirodė viena šio raštijos paminklo publikacija, prof. Eugenijos Ulčīnaitės parengta iš vėlyvesnio ganėtinai netikslaus nuorašo. Taigi dabar, jau turėdami ir originalą, ir vieną iš kelių nuorašų, ne tik esame turtingesni, bet ir galime gausiau argumentuodami pasvarstyti, kas, kaip ir kodėl keičiasi, kai kuris nors literatūros paminklas, pergyvenęs autorių, gyvuoja toliau kintant kultūrinei, politinei, lingvistinei ir kitokiai aplinkai. Publikacijų skyrių užbaigia Kristinos Mačiulytės straipsnis, paremtas archyvoinių šaltinių duomenimis ir patikslinantis žymaus Apšvietos pamokslininko Kiprijono Lukausko gyvenimo datas.

Knygoje skelbiami keli straipsniai, parengti pagal pranešimus, perskaitytus trečiuosiuose „Jurgio Lebedžio skaitymuose“ (2005 01 27). Būtina paminėti, kad sumanymas kasmet J. Lebedžio gimimo dieną rengti tokius „Skaitymus“ prieš trejus metus kilo ne kam kitam, o prof. J. Girdzijauskui. Nūnai jie virsta pastoviu Lietuvos ir užsienio mokslininkų, tiriančių LDK raštijos paveldą, simpoziumu. Taigi ši kartą Darius Baronas straipsnyje „Keturiolikos pranciškonų kankinių legendos potekstė“ aptaria vieną Lietuvos metraščių epizodą, pasako-

jantį apie pranciškonų indėlį christianizuojant Lietuvą, ir nurodo platų to epizodo istorinį, kultūrinį, politinį bei religinį kontekstą. Kęstutis Gudmantas toliau publikuoja Lietuvos metraščių Viduriniojo sąvado tyrimų rezultatus. Šįsąyk naujame jo straipsnyje aptariamos kai kurios minėto sąvado ir Jono Visliciečio poemos „Prūsų karas“ sąsajos. Darius Kuolys Lietuvos valstybės savarankiškumą grindžiančių idėjų ir argumentų suranda didžiojo kunigaikščio Aleksandro ir vėlesnių Lietuvos valdovų intelektualinėje aplinkoje. Apie šį ir kitus dalykus kalbama jo straipsnyje „Lietuvos Respublika: idėjos ištakos“.

Pirmąsyk šiame tome skelbiame dvi studijines recenzijas: Eglės Patiejūnienės – apie Eugenijos Ulčinaitės ir Albino Jovaišo Lietuvių literatūros istoriją ir Miko Vaicekausko – apie chrestomatiją XVIII amžiaus antrosios pusės–XIX amžiaus pradžios lietuviškoji religinė proza. Dviejuose tekstuose aptariami recenzuojamų leidinių privalumai bei trūkumai. Skaitytojui paliekama nemaža erdvės pamąstyti apie svarbiuosius lituanistikos raidos šiuo laikotarpiu bruožus. Bendras įspūdis – neblogas. Lituanistikos, ypač senosios raštijos, tyrimai tebėra išsaugoję prestižą. Jo tebesiekia ir tie, kieno darbų kokybė visuomet buvo aukšta, ir tie, kam ir anksčiau, ir dabar geriau užsiimti kitokia, o ne leidybine veikla. Vis dėlto net lituanistinio paveldo puikiais tyrimais ir publikacijomis anksčiau pasižymėję kolektyvai daro kritikos nusipelnančių klaidų. Kai kurios iš jų atrodo atsitiktinės, kai kurios – sisteminės bei struktūrinės. Tolesnė recenzijose iškeltų negerovių analizė ir sisteminių klaidų geranoriškas kolegiškas aptarimas gali padėti apčiuopti vaisingo triūso lituanistikos baruose tolesnes gaires. Su šia šviesia viltimi į Skaitytojo rankas atiduodame šį – jau devynioliktą – Senosios Lietuvos literatūros tomą.

Nemažą dalį šiame tome spausdinamų santraukų į anglų kalbą išvertė dr. Lina Būgienė. Už tai jai tariame nuoširdų ačiū.

Sigitas Narbutas
Vilnius, 2005 m. liepos 3 d.